

Fecr Yayınları: 362

MU‘TEZİLE’NİN FIKIH ANLAYIŞI
(Ebû Bekir Esam Örneği)

Dr. Bekir KARADAĞ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Dr. Abdullah ARCA

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 47603)

1. Baskı: Haziran 2020

ISBN: 978-625-7879-02-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MU‘TEZİLE’NİN
FIKİH ANLAYIŞI
(Ebû Bekir Esam Örneği)

Dr. Bekir KARADAĞ

Ankara 2020

Bekir KARADAĞ

1981 yılında Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde doğdu. 1999'da Birecik İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 2000-2002 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Bozkır Meslek Yüksek Okulu'nda eğitim aldı. 2007'de Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını, 2011'de Selçuk Üniversitesi SBE'de; doktorasını 2016'da Dicle Üniversitesi SBE'de tamamladı. 2006'da DİB'de İmam-hatip olarak çalışmaya başladı. 2009-2011 yıllarında Konya Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde eğitim aldı. 2011-2013 yılları arasında MEB'de İmam-Hatip meslek dersleri öğretmenliği yaptı. 2013'te MŞÜ İslâmi İlimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2016'da aynı üniversitede Yrd. Doç. Dr. olarak çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitede İslâm Hukuku ABD'de Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir. Yazarın yayınlanmış bir kitabının yanı sıra çok sayıda makale ve bildirisi bulunmaktadır.

İthaf

Bu mütevazı eseri,
akademik çalışmalarım boyunca bana sabırla katlanan
eşim ve çocuklarıma ithaf ediyorum.

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin/ibn (oğul)
bk.:	bakınız
bnt.	: bint (kızı)
b.y.	: basım yeri yok
c.c.	: celle celâluhu
çev.	: çeviren
haz.	: hazırlayan
H.z.	: Hazreti
ö.	: ölüm tarihi
r.a.	: radiyallâhu anh
s.a.v.	: sallallâhu aleyhi ve sellem
thk.	: tahkik eden
ts.	: tarihsiz
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: yayın yeri yok

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	6
İÇİNDEKİLER	7
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	13
I. Konunun Önemi	14
II. Konunun Amacı	15
III. Konunun Yöntemi	15
IV. Konuyla İlgili Çalışmalar ve Kullanılan Kaynaklar	16

BİRİNCİ BÖLÜM

MU'VEZİLİ FAKİHLER	19
1.1. Mezheplerin Teşekkülünden Önce	20
1.2. Mezheplerin Teşekkülünden Sonra	25

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ BEKİR ESAM'IN HAYATI VE FIKIH ANLAYIŞI	35
2.1. Hayatı	39
2.1.1. Doğumu ve Kişiliği	39
2.1.2. Hocaları ve Öğrencileri	44
2.1.2.1. Hocaları	44
2.1.2.1. Öğrencileri	46
2.1.3. Vefatı	55
2.1.4. Eserleri	56
2.1.5. Bazı Kelâmî Görüşleri	60
2.2. Fıkıh Anlayışı	64
2.2.1. Usûl-ı Fıkıh	65
2.2.1.1. Şer'î Deliller	66
2.2.1.1.1. Kitap	66
2.2.1.1.2. Sünnet	67
2.2.1.1.3. İcma	69
2.2.1.1.4. Kıyas	75
2.2.1.2. Muhkem-Müteşâbih	76
2.2.1.3. Mücmel-Mübeyyen	79
2.2.1.4. Nesh	79
2.2.1.5. İctihad	81
2.2.1.5.1. Hata-İsabet	82

2.2.1.5.2. Günah-Sevap	86
2.2.1.5.3. İctihadın Nakzı	92
2.2.2. Fürû-ı Fıkıh	94
2.2.2.1. Taharet	94
2.2.2.1.1. Hades ve Necasetin Giderilmesi	95
2.2.2.1.2. Teyemmüm	98
2.2.2.2. Namaz	100
2.2.2.2.1. İftitâh Tekbiri	100
2.2.2.3.2. Kıraat	103
2.2.2.3. Oruç	106
2.2.2.3.1. Oruç Tutmamayı Mübah Kılan Hastalık ve Yolculuğun Mahiyeti	107
2.2.2.3.2. Fidyeye Verecek olanlar	109
2.2.2.3.3. Fıtır Sadakası	111
2.2.2.4. Hac	114
2.2.2.4.1. Şeytan Taşlama	114
2.2.2.4.2. Niyâbeten (Vekâleten) Hac	115
2.2.2.5. Nikâh	116
2.2.2.5.1. Küçüklerin Evlendirilmesi	116
2.2.2.5.2. Mehirsiz Nikâh	121
2.2.2.5.3. İddet	122
2.2.2.6. İtk (Köle Azadı)	127
2.2.2.6.1. Ortaklardan Birisinin Köledeki Hisselerini Azad Etmesi	128
2.2.2.7. İmamet	129
2.2.2.7.1. İmanın Tayini	131
2.2.2.7.2. İmama Karşı İsyân	134
2.2.2.7.3. Sultana İsyân Edenlerin Şer'î Hükümleri Tatbik Etmesi	136
2.2.2.7.4. Emr-i bi'l-Maruf Nehyi ani'l Münker	137
2.2.2.8. Muamelat (Alışveriş)	138
2.2.2.8.1. Faizin İleti	138
2.2.2.8.2. Şüfânın Hükümü	140
2.2.2.8.3. Fâsıkın Kadılığı	142
2.2.2.8.4. İcare Akdinin Hükümü	144
2.2.2.8.5. Av Hayvanının Kendiliğinden Yakaladığı Avın Hükümü	149
2.2.2.9. Ceza Hukuku	150

2.2.2.9.1. Şibh-i Amd Öldürmelerde Diyet-----	150
2.2.2.9.2. Âkilenin Diyeti Karşılması-----	154
2.2.2.10. Miras Hukuku-----	163
2.2.2.10.1. Annenin Eşlerden Biri ile Beraber Mirası-----	163
2.2.2.10.2. Oğlun Kızının (İbniyye) Asabe Olması-----	166
2.2.2.10.3. Katilin Mirastan Mahrum Olması-----	167

İKİNCİ BÖLÜM

ESAM'IN FIKHÎ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERİ -----	169
3.1. Esam'ın Görüşlerinin Fakihlerin İhtilafı Açısından Değeri-----	169
3.2. Esam'ın Fikhî Görüşlerinin Mezhep Disiplini Açısından Değeri-----	176
3.2.1. Kelam Alanında Mesai Harcaması-----	177
3.2.2. Kurucu İmanın Bulunmaması-----	178
3.2.3. Öğrencilerin Etkisi-----	180
3.2.5. Mihne-----	184
3.3. Esam'ın Fikhî Görüşlerinin Aktüel Değeri-----	186
SONUÇ -----	189
KAYNAKÇA -----	193

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber hayatta iken Müslümanlar arasında ortaya çıkan sorunlar, onun tarafından halledilirdi. Böylelikle İslâm toplumunda oluşan problemler vahiy yoluyla çözüm bulurdu. Hız. Peygamber'in vefatından sonra meydana gelen problemler ise sahabe tarafından ictihadla çözümlenirdi. Bu ictihadlar, farklı düşünce ekollerini oluşturmuş ve zamanla mezhepleri ortaya çıkarmıştır. Müslümanlar arasında oluşan mezheplerden bazıları siyasi, bazıları itikâdî bazıları da amelî yönleriyle temayüz etmiştir.

Müslümanlar arasında ilk dönemlerden itibaren ortaya çıkmış, İslâm kültür ve tarihine damgasını vurmuş mezheplerden biri de Mu'tezile'dir. Mu'tezile genel olarak itikâdî bir mezhep kabul edilirken; bazı araştırmacılar en azından başlangıç itibariyle bu mezhebin siyasi yönünün olduğunu da belirtirler. Buna karşın Mu'tezile'nin amelî bir mezhep olduğuyla alakalı herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Amelî mezheplerin kurucu imamlarının yaşadığı dönemde Mu'tezile içinde fıkıhçılığıyla öne çıkan önemli âlimlerin bulunmasına rağmen fikhî kimliklerinin mezhebe yansımamış olması, araştırılmaya değer bir konudur.

Bu konu araştırılırken kurucu imamlar döneminde yaşamış ve daha çok fıkıhçı kimliği ile meşhur olmuş Ebû Bekir Esam örnek olarak kabul edilmiştir. Esam'ın erken dönemde yaşamış olmasının yanında fikhî görüşlerinin kaynaklarında yer alması ve bu görüşlerinden bazılarının günümüz dünyasında kabul görmesi, onu önemli hale getirmektedir.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte kısaca konunun önemi, amacı ve yöntemi hakkında bilgi ve

rilmiş; ardından konuyla ilgili yapılmış çalışmalar ve kullanılan kaynaklar değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde Mu'tezilî fakihlerden bahsedilmiştir. Mu'tezilî fakihler ele alınırken fikhî mezheplerin teşekkülünden önceki dönemde yaşayanlar hakkında bilgi verilmiştir. Bu dönemde yer alan fakihlerin mutlak müctehid olup olmaması, Mu'tezile'nin fıkıh anlayışının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bunun yanında mezheplerin teşekkülünden sonraki dönemde yaşayan Mu'tezilî fakihlerden kısaca bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Ebû Bekir Esam'ın hem usûl hem de fîrû' alanındaki görüşleri ele alınmıştır. Esam'ın her hangi bir eseri günümüze ulaşmadığı için fikhî görüşleri, sonraki dönemlerde telif edilen eserlerden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Esam'ın fikhî görüşlerinin değeri incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle Esam'ın bu görüşlerinin fakihlerin ihtilafı bağlamında değeri ele alınmış ve muhalefet veya muvâfakat ettiği fakihlerden bahsedilmiştir. Ayrıca genelde Mu'tezilî âlimlerin özelde ise Esam'ın fikhî görüşlerinin mezhep haline gelememesinin sebepleri irdelenmiştir. Son olarak Esam'ın görüşlerinin aktüel değeri üzerinde durulmuş ve bu görüşlerinden günümüzde yararlanılabilecek olanları hakkında bilgi verilmiştir.

Eserin son şeklini almasında çalışmamızı okuyarak katkıda bulunan mesai arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Teceli Karasu'ya ve gerek kütüphanesinden istifade ettiğim gerekse de çalışmayı kelami bir bakış açısıyla titizlikle okuyup değerlendiren Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Arca'ya teşekkür ederim.